

AD-10846 - 2019

NÉPSZABADSÁG HÉTVEGE 1998. ÁPRILIS 11., SZOMBAT

Szeressétek Rippel-Rónait!

Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában

Ezt a kiállítást nem évfordulós kényszer produkálta. Mert általában sosem sülnék ki jó dolgok. Hogy ne menjek messzire, a Nagybányai Művésztelepnek például erősen ártott a csoport születésének centenáriuma alkalmából két évvel ezelőtt rendezett tárlat.

A naptár rosszul erőltet: nagy muzeológiai vállalkozás általában akkor válik hitelessé, ha van mögötte: a közönség ízlése odafordul, a szakma magamagától elkészül a házi feladattal, de főképpen ha a téma titokzatos módon benne van a levegőben. Rippl-Rónai valamiért és belülről lett aktuális. Szerencsésül ragyog ezért most a Nemzeti Galéria fölött.

Aktualitás alsó fokon

A Kiesebach Galéria tavaly őszi aukcióján egy „prekukoricás” Vízparti táj heves licit eredményeképpen kilencmillió forintért, kikiáltási árának több mint kétszereséért kelt el. Viszonyításképpen: 1980-ban egyik kaposvári főművét, egy igazi „kukoricást”, a delejes kék-vörös-sárga harmóniakat fehérrel fegyelmező Szobarészletet ráígérés nélkül, nyolcvanezerért vette meg a Somogy megyei múzeum. Persze volt közben infláció, rendszerváltás, általános műtárgyboom, de akkor is...

Az azonos kategóriájú kép több mint százszoros áremelkedés tanúja lehetett, és ez irányjelző. A hirtelen fölszökő keresletet pozitív és negatív tünetek sora kíséri. Pozitív, hogy műveiből kamarakiállítást rendezhetnek képerkedésben. (Például a Mű-terem Galériában, áprilisban, ily módon megosztva a nagy kiállítás monopóliumából fakadó felelősség terhét).

Negatív, hogy például egyre gyakrabban kell számolni festményeinek, pasztelljeinek hamisítványával. (A Nemzeti Galéria kiállítása egyébként a magántulajdonosok nyomásának többnyire sikeresen ellenállt. A gyanús vagy gyengébb minőségű művek legitímálásába nem ment bele, pedig – ha a nagybányai kísértekre gondolok – alkalom lehetett bőven.) A piac döntött: a nyolcvanas évek népszerűségi csúcstartója még idősebb Markó Károly volt. Az ezredfordulón a hazai elit, ha teheti, legszívesebben Rippl-Rónait vásárol.

A művészettörténet tudományos elitje pedig legszívesebben Rippl-Rónait kutat. Dokumentuma ennek a kiállítás-hoz mellékelt óriási katalógus, de még inkább a katalógusban szereplő tizenegy szerző nem egyenletes, nem összehangolt, de mindenképpen imponáló teljesítménye. Sőt ahogy tudom, ez nem is a teljes kínálat. Ezúttal telne még a mellőzöttekből is egy csapatra. Az itt nem szereplő Sármany Ilona például joggal megírhatta volna a mester viszonyát a nemzetközi szecesszióhoz. Az itt nem szereplő Szabó Júlia például érdemben szólhatott volna az első világháború környékén született – és aktivista ízü – rajzokról. Az itt nem szereplő Tímár Árpád például fontosat mondhatott volna a mester tudománytörténeti utóéletéről. Egyáltalán, hiányoznak, illetve alig vannak a kötetben „fiúk”. Lehet, hogy a századforduló kutatás nálunk nem koedukált? Addig teszem fel ezt a kérdést, ameddig lehet, és ameddig jó amerikai szokás szerint nem ülök majd emiatt a politikai kor-

nyét: íme, volt nekünk egy festőnk, aki nem hagyta magát kábítani az aranyérmekkel dekorált Munkácsytól. Nem azon az úton haladt, amelyet a Pontaveni kocsmá tisztes zsánerpiktúrája kijelölhetett volna számára. Megértette ő az idők szavát. Noha nem volt impresszionista iskolázottsága – mint azt Bernáth oly mélyen elemezte –, de ösztönös minőségérzéke odavezette a Nabikhoz, ehhez az ízesen dekadens, érzékeny és művelt társasághoz. Rádásul neki tényleg sikerült a legnagyobbakkal „kontaktálnia”: tanulgatott Vuillardtól, elméckedett Bonnard-ral, személyesen csodálgatta Gauguint, és még Cézanne is meg volt neki élőben, legföljebb haszon nem származott abból.

Persze mire mennék e díszes társasággal, ha a teljesítmény valódi kompatibilitása nem támogatná?! De támogatja, és ezt érezhették napjaink alkalmi befogadói is.

Már a nyolcvanas években, Rómában úgy fedték fel az olaszok a jobb sorsra érdemes magyar festő tárlatát, hogy a vendég-képeknek a Capitoliumi Múzeum barokk stukkódíszzeivel kellett mérkőznie és fölöttük győznie. Így is sikerült. 1993-ban pedig a zürichi Kunsthaus nagy Nabis-kiállításán magam is tanúja lehettem, amint a kultúrával agyonvetett és a kínálattól agyonkényeztetett nyugati néző sűrű „ollékat” és elragadtatott „ah so”-kat hallatva szembesült a Kuglizókkal és a Kalitkás nővel. Pedig volt ott frivol Félix Vallotton és finoman lila Maurice Denis, a fenti listáról nem is beszélve...

Még Rippl-Rónai válsága is olyan „atlantian” ismerős. Amikor tehát az 1890-es évek végén folytathatatlannak ítélte pazar fekete korszakát, a síkba tömörített monumentális vénasszonyok (Öreganyám, Öreg hölgy ibolyacsokorral) vagy a tüdőbajra hajló sarmos femme fatale-ok (Rózsát tartó nő, Karcusú nő vázával) festését, fogta magát, és úgy menekült le délre, ahogy akkoriban a nagyok, a legnagyobbak szoktak: a kormos árnyalatok elől a színözönbe, az eső elől a napra, a centrumból a perifériára.

További pontnyereség lehet a kultúratabellán, hogy banyulsi menekülésének szervezője nemcsak igazi barát volt, de az ismeretterjesztésre kevésbé szoruló világnagy művész is. Az az Aristide Maillol, aki nélkül nincsen huszadik századi szobrászat. Igaz, akkor még ő sem az volt, aki később lett. Mellesleg látványos pályamódosítása is nemzeti büszkeségünk részét képezheti: végül is a források tanúsága szerint Rippl-Rónai beszélte rá a plasztikára a piktúra helyett.

Ünnepontó a megjegyzés, mégsem bírom magamban tartani. Túl jó ez a kiállítás ahhoz, hogy a magas biztositásidő-jétellel hivatkozva érdemes legyen kihagyni innen a Musée d'Orsay híres Maillolt ábrázoló portréját. (Meg nem is egészen becsületes, ha már a katalógusban szerepel. Mintha kultúrintegrációs pályázatunkhoz azon az alapon felejték ki a legmeggyőzőbb re-

mester hosszú időre letette az ecsetet. Pap Gyula weimari konstruktivizmusa itthon lázadásnak minősült, felpuhult virágcsendéletekbe fogott tehát.

Kié így, kié úgy, de mind szomorú történet. És mostanában „euróék” ugye a vendégmunkás-romantikára éppoly kevésbé fogékonyak, mint a zárt tekintélyelvű társadalmak értelmiségi nyomorúságára. Végül is annyit hallottuk: a gazdagok a szegényeknek ne halat adjanak, hanem tanítsák meg őket halászni, hogy mifelénk már mindenki érti. Empátiára kevésbé számíthatnak azok, akik kerülik a tengert, vagy áttérnek a gyökérkosztra. Rippl-Rónai története nem ilyen. Az ő metaforája az optimista szcenárió.

Van abban valami megnyugtató, hogy ez az életmű kibírta a nagy átállást. Föl tudta cserélni Neullyt Kaposvárra, a disztíngvált Párizs fekete ízlését a múltba merengő Dunántúl fényteli porára, a nyugati zsiszégést a keleti csöndre. És mégsem ment bele tönkre, és mégis nagy művész maradt. Persze ehhez a váltáshoz áldott jó természet, nulla bosszúvágy és rejtélyes belső harmónia kellett.

Meg állóképesség. „De ne hidd, édes Pali bátyám, hogy csak te nem tetszettél Keletinek – írta éppen Szinyeinek, és éppen arról az ítéstről, akinek mondatai legendás kárt tettek a címzettben. – Azt hallottad volna, hogyan kacagott, mikor én mutattam meg neki az Andrassy-féle ebédlő kandallója fölé csinált tapisszériám tanulmányát”. Őt nem lehetett szétzúzni. Nem volt gögös ember. Csak önéretes. S ez a tulajdonság mintha finom, egyenletes zsírréteggel vonta volna be: megóvta őt nemcsak a levitézlett egykori potentát bírálatának tudóré szívásától, de az Andrassy-ebédlő fanyar fogadtatása nyomán érzett csüggedéstől, a francia barátságok lassú kopása nyomán keletkezett melankóliától és az új generáció tapintatlan kultúrhadműveletei után támadt csömörtől.

Aktualitás felső fokon

Két gyászruhás nő, 1892-ből. Fehér fal, barna bútorok 1903-ból. Sárga zongoraszoza, 1910-ből. Egymásra nagyon nem hasonlító képek. Bár műfajuk azonos: enteriőr, benne kettő-három-négy szereplővel, mint a kamaradarabokban, stílusuk mégis annyira különbözik, hogy lehetetlen egyetlen lélegzetvétellel leírni őket. Az első vékonyan és majdnem monokróm színekkel mutat mindennek vége hangulatot. A második tartózkodó vajszínekbe ékelődő harcok feketékkel és villámló pirosakkal teremt délelőtti harmóniát. A harmadik vastag, sűrűn pettyegedett zsíros olajjal oldja meg a valószerűtlen és minden árnyékot felzabáló belső sugárzást.

Az első festmény nyugati nyelven szól. Arra a vizuális konvencióra támaszkodik, amely kevés eszközzel akar mondani sokat, amely a soványt ünnepli a hússal szemben, amely egy pontosan görbülő száját helyénvalóbbnak érez a sír mellett megtépett ruhánál és a bő lére eresztett könnyfolyamánál.

A második festmény magyar nyelvre vált. Délire, vérmesre, a városival szemben a vidékire. Sötét-világos, piros-kék, sík-tér ellentétpárokban beszél. Retorikája – Király Erzsébet katalógusban közölt remek tanulmányában ezt alaposan ki is fejti – a csattanóra hegyezett hazai kispika hagyományai-

miatt a vádlottak padján.

Más kérdés, hogy valójában ez a művészettörténeti tűzijáték kárpótlás. Elleplezése annak a ténynek, hogy a tizenegy közül egyikük azért alkalmas lehetett volna tegnap, alkalmas lenne ma, és alkalmas lehetne holnap, hogy megírja A Monográfiát. Bernáth Mária ugyanis nem „primus inter pares”, első az egyenlők között, hanem a téma abszolút szakértője és annak mindmáig adósa. (Így „csak” a monstre tárlat egyik rendezője, a koncepció kidolgozója és természetesen a hatalmas kötet vezető tanulmányának írója.) Nyilvánvaló: leginkább ő tudja a titkot, amiért mi most „ráharaptunk” Rippl-Rónaira, valahogy úgy, ahogy a vitaminhiányos vadállat is tudja, melyik füvet legelje ahhoz, hogy egészsége helyreálljon.

Aktualitás középfokon

Álmodni se lehetne eurokonformabb életművet az övénél. Az unióba siető Magyarország joggal feszítheti mellé-

vetelményekhez hozzáigazított, a nyelvújítási folyamaton már átesett modern magyar és urbánus nyelvet beszéli. Még nem absztrahál, de már nagyon stilizál. Még nem tárgyatlant, de már egyenletesen hintett festékfoltokká oldja a látványörömet.

Mégis: euro szemszögből aktuálisabb – és talán szimpatikusabb – a folytatás. Rippl-Rónai nagy kanyarvétele, az a mód és az a stílus, ahogy visszahonosította művészetét. A XIX. és XX. századi magyar história két legsűrűbben ismétlődő sorsmetaforája ugyanis a szellem piacán ma kevésbé kelendő, ha nem éppen eladhatatlan. Az egyik – nevezzük A változatnak – az örök emigránsoké. Azoké a „földdobott köveké”, akik sose hullottak vissza, akik pontosan sejtették: oly csillagtávolság választja el a külföld hatását a hazai konvencióktól, hogy a szembesítés eleve reménytelen. Paál László Barbizonja vagy Moholy-Nagy Bauhausa akkor és itthon nem illeszkedhetett. A B változat viszont a meghasonlottaké. Azoké a „térközli fiúké”, akik nem bírván tovább az akolmelegség hiányát, visszatértek az atyai házba, belátták „bűnüket”, noha belerokkantak, noha pályáívíük helyrehozhatatlan károkat szenvedett. Színeit Merse hiteles igazi impresszionizmusa itthon nem kellett, a

Van egyáltalán vezérfonal ebben az életműben? Összetartja valami is a feketét a ríkítóval, a mélységet a dekorációval, a lelkit a testivel? Aki erre a kérdésre igennel válaszol, az Rippl-Rónai művészi természetének lényege körül kering.

A változatos nyelvhasználat ellenére az ábrázolt világ maga ugyanis változatlán, és lényegében egyetlen hatalmas mondanivaló. Annak kifejezése, hogy csak a Világ van, és ami nem látható, ami csak szavakba önthető, ami csak belemagyarázható, ami csak elmélettel követhető, azzal valójában nem érdemes foglalkozni.

Filozófiailag ezt úgy mondanák: nála csak levés van, de nem lét. Ez a megfigyelés persze okozott némi fejtörést

már a kortársaknak is. Fülep Lajos például keményen „leimpresszionistázta” pusztán abból – az egyébként stimmelő – a ténycsoportból kiindulva, hogy festményeit egyszerre és gyorsan készíti, hogy esetleges képkivágatokat használ, hogy a történet, a szüzsé műveiből radikálisan számúzve van.

Lesújtó véleménye szerint végül is Rippl-Rónai tehetsége és intellektusa között olyan diszharmonia tántog, amely a jövő szempontjából nem biztos, hogy üdvözítő. A társadalmi forradalmat előkészítő művészetforradalmároknak, az avantgárdoknak elméletre van szükségük, mert a győzelemhez eszme kell, az eszméhez jel, a jelhez pedig mozgalom.

Nő fehéppettyes ruhában, 1889

Azóta persze az impresszionizmusról mindenfélét megtudtunk, és ma örömmel jelenthetjük, hogy Rippl-Rónai egyáltalában nem volt impresszionista. Imádta a fekete színt (minden korszakában), amely tudvalevő, e stílus ortodoxiájában tilos.

Sosem mondott le a szerkezetéről, amely – mint ismeretes – e modornak tabu. Különleges érzéke volt a síkra transzponált térbeliség iránt, amely ezen irány számára egyszerűen nem működött.

Érteni vélem azokat a kutatókat, akik e cáfolatból oly messzemenő következtetéseket vontak le, hogy ha védencük fölmentetett az impresszionizmus degradálónak ítélt vádjá alól, akkor legalább a szimbolizmus vagy éppen a fuavizmus felülbélyegzésével szerezzenek mentesítő okiratot (Keserű Katalin, Gergely Mariann). Érteni vélem, csak nem értek velük egyet.

Nem érvényes a vád, nincs szükség védőbeszédre. A Nemzeti Galéria nagy kiállításának nagy élménye, hogy volt valaki a századfordulón, aki azért szalamoszott Európa és Magyarország, haladás és maradás, avantgárd és modernizmus, magány és csoportba sorolás között, hogy a körülményekhez képest erős, ép, teljes művészi életet élhessen.

Hogy kicszelezze az intellektusra, elhivatásra, hűségnyilatkozatra támaszkodó vaksiak éberségét, szabadon engedje művészi ösztönét, és merjen az ízlésre, az ízlésre és megint csak az ízlés szavakba ölthetetlen parancsára hallgatni.

Rippl-Rónainak aztán beszélhettek. A fekete szobák finom lelkű gyászolói, a tuli-tarka nappalik kaposi sziesztázói, a sárga szalonok klimpírozó kamaszai úgy váltak eggyé világukkal, úgy szabadultak meg saját személyiségük doktriner súlya alól, ahogy ezt mi szeretnénk ünnepeink, vakációink, álmaink alkalmával, csak ez nekünk már sose sikerül igazán. Kiváltképp nem a túl okos kortárs művészet nézése közben.

Rippl-Rónai egy darab elveszett paradicsom. Kell ennél aktuálisabb?

P. SZÜCS JULIANNA